

Damian Bednarski, *Biskup Józef Gawlina jako opiekun Polaków na emigracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Katowice 2019, ss. 566, 2 nlb., ISSN 0208-6336, ISBN 978-83-226-3656-5 (wersja drukowana), ISBN 978-83-226-3657-2 (wersja elektroniczna)

Ks. dr hab. Damian Bednarski dzięki studiom filozoficzno-teologicznym dość szybko uległ korzystnemu oddziaływaniu osobowości ks. prof. dra hab. Jerzego Myszora, znanego powszechnie i cenionego badacza przeszłości. Równie szybko skorelował swoje osiągnięcia naukowe z dorobkiem naukowym mistrza, związanym z badaniem dziejów Kościoła w diecezji i archidiecezji katowickiej. To właśnie pod jego kierunkiem przygotował pracę magisterską pt. *Ks. Eugeniusz Brzuska (1885–1938) – duszpasterz i działacz społeczno-polityczny*, wydaną drukiem w 2003 roku w serii naukowej „Biblioteka Teologiczna” (nr 1) Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (ISBN 83-85645-09-0). Kolejnym krokiem była dysertacja doktorska pt. *Bractwa pobożne, stowarzyszenia i ruchy kościelne w diecezji katowickiej (1945–1989)*, przygotowana również pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Jerzego Myszora i opublikowana w 2011 roku w serii „Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” (nr 60, ss. 334, ISBN 978-83-7030-758-5). Stanowiła ona istotną kontynuację podjętych przez autora trudów badawczych.

Prowadzone badania naukowe przez ks. dra Damiana Bednarskiego, ukierunkowane na postać biskupa Józefa Gawliny, zaowocowały kilkoma pozycjami. W 2015 roku uczestniczył w pracach redaktorskich przygotowywanej przez ks. prof. dra hab. Jerzego Myszora książki pt. *Nieznane karty z życia biskupa Józefa Gawliny w świetle dokumentów* (Katowice 2015, ss. 248, ISBN 978-83-63757-89-2). W tym znanym i upowszechnionym zbiorze artykułów zamieścił dwa teksty: *Górnośląscy księża do arcybiskupa Józefa Gawliny o diecezji katowickiej i księdzu Janie Piskorzcu (1956–1957)* [s. 131-153] oraz *Korespondencja biskupów Juliusza Bienka i Józefa Gawliny (1956–1957)* [s. 155-174]. Natomiast w 2017 roku uczestniczył jako prelegent w zorganizowanej w Warszawie Międzynarodowej Konferencji „Rola wychodźstwa polskiego w kształtowaniu świadomości narodowej młodego pokolenia Polaków na emigracji i w krajach byłego ZSRS”. Wygłoszony podczas konferencji tekst ukazał się w „Łódzkich Studiach Teologicznych” (*Arcybiskup Józef Gawlina wobec polskiej młodzieży na emigracji*, 27 (2018), z. 4, s. 75-94).

W 2011 roku ks. dr hab. Damian Bednarski uzyskał stypendium londyńskiej Fundacji imienia Mateusza Bronisława Grabowskiego na przeprowadzenie kwerendy dokumentów zgromadzonych w Archiwum Centralnego Ośrodka Duszpasterstwa Emigracyjnego w Rzymie. Za zgodą arcybiskupa Szczepana Wesołego mógł przebadać spuściznę po arcybiskupie Józefie Gawlinie. Zdobyte dokumenty, powiązane z zeszytami jego *Dzienników*, przechowywanych w zbiorach Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach, zainspirowały go do przedstawienia osoby i misji arcybiskupa Gawliny. Kończącym efektem tych dociekań naukowych jest monografia wraz z krytyczną edycją źródeł pt. *Biskup Gawlina jako opiekun Polaków na emigracji* (Katowice 2019, ss. 566, ISBN 978-83-2263656-5). Książka, bardzo starannie wydana przez Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego, pojawiła się – w wersji papierowej i elektronicznej – w księgarniach w 2019 roku.

Z lektury monografii ks. dra hab. Damiana Bednarskiego możemy przekonać się – mimo wielu opracowań o biskupie Gawlinie – o konieczności podejmowania dalszych badań w omawianym temacie. Autor zakresił precyzyjnie krąg problematyki i wachlarz stawianych pytań. Należy też podkreślić wartość wykorzystanych przez autora źródeł archiwalnych, wśród których trzeba wyróżnić zasoby Archiwum Kościoła i Hospicjum Świętego Stanisława, przechowywane w rzymskiej siedzibie opiekuna Polonii. Na zachowane tam zbiory składa się głównie obfita korespondencja opiekuna emigracji z Kurią Rzymską i biskupami diecezji, w których posługiwali polscy duszpasterze, z duchowieństwem i laikatem oraz instytucjami zaangażowanymi w życie polskiej emigracji na wszystkich kontynentach. Ważne informacje dla przygotowania pracy pozyskał autor w Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum imienia generała Władysława Sikorskiego w Londynie, gdzie natknął się na wymianę listów generała Władysława Andersa i kapelanów Wojska Polskiego na Zachodzie z biskupem Gawliną. Istotną część archiwaliów, wykorzystanych w monografii przez ks. dra hab. Damiana Bednarskiego, stanowią jednak wymienione wyżej *Dzienniki* arcybiskupa Gawliny. Zachowało się ich kilkanaście, zwłaszcza te – z punktu widzenia badacza – które powstały w latach 1939–1964. Podczas ich lektury autor opracowania zdawał sobie sprawę z subiektywnego spojrzenia na rzeczywistość przez piszącego reminiscencje. Jednak tych informacji, zapisywanych „na bieżąco”, próżno szukać w innych dokumentach źródłowych, stąd pochwała dla autora, że pozwolił tym źródłom trafić do obiegu naukowego po raz pierwszy. Z tego powodu zgromadzony w tej publikacji materiał źródłowy zasługuje na pozytywną ocenę. Podobnie dodatnio należy ocenić wykorzystanie źródeł drukowanych i opracowań.

W tym miejscu recenzji należy zapytać autora publikacji – dla właściwej oceny – o przyczynę powierzchownego wykorzystania źródeł archiwalnych, zdeponowanych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, czy też o pominięcie Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech. Słabo zbadanym wycinkiem biografii arcybiskupa Gawliny stał się czas, w którym po opuszczeniu Rzymu w 1939 roku organizował duszpasterstwo emigracyjne na terytorium Wielkiej Brytanii. W tym kontekście należałoby jeszcze gruntowniej przeanalizować jego relacje z rządem polskim na uchodźstwie i w ten sposób odkrywać karty jego aktywności duszpasterskiej. Pragnę także autorowi zwrócić uwagę na błędne używanie terminu „dokumenty źródłowe”, utożsamianego z terminem „dokumenty wtórne”. Te pierwsze są sporządzone na podstawie bezpośrednich obserwacji i pomiaru zjawisk, zaś te drugie powstają z danych zawartych w dokumentach źródłowych. Na stronie 47. monografii autor napisał: „Gawlina miał wówczas [w 1924 roku] 30 lat i od trzech lat pełnił posługę kapłańską”. Wydaje się, że podany wiek został przeszacowany o dwa lata, zważywszy, że arcybiskup Gawlina urodził się w 1892 roku.

Należy jednak podkreślić, że zaprezentowana przez ks. dra hab. Damiana Bednarskiego monografia znacząco poszerza naszą wiedzę o arcybiskupie Gawlinie jako opiekunie Polaków na emigracji. Niewątpliwie wyzwaniem dla autora było udokumentowanie etapów rozszerzania się jego jurysdykcji, która obejmowała do 1939 roku jedynie żołnierzy Wojska Polskiego, a następnie rodaków, którzy przebywali na wszystkich kontynentach. Autorowi udało się zebrać archiwalia, które potwierdziły charakter i formę misji Protektora Polskiej Emigracji. Miał on bowiem w rękach stosowne dekrety i nominacje, wystawione dla tego hierarchy, które stały się potwierdzeniem niezwykłej aktywności arcybiskupa w złożonej, powojennej sytuacji międzynarodowej. Jak zauważył autor, arcybiskup Gawlina nie zawsze był właściwie rozumiany, a jego decyzje w odniesieniu do umacniania i rozbudowy struktur Polskich Misji Katolickich były krytykowane przez innych duchownych. Mimo niesprzyjającej atmosfery budował on życie ideowe i duchowe

polskiej diaspory, kształtował aktywność społeczno-kulturalną Polaków na obczyźnie oraz wzmacniał ich inicjatywy charytatywno-opiekuńcze.

Przedstawione do oceny opracowanie jest pierwszą próbą całościowego ujęcia roli arcybiskupa Józefa Gawliny w uporządkowaniu struktur polskiego duszpasterstwa emigracyjnego i ukształtowaniu modelu pracy polskiego duchowieństwa w środowiskach emigracyjnych. Niektóre zagadnienia zostały opracowane i zaprezentowane po raz pierwszy, stąd ocena ogólna monografii ks. dra hab. Damiana Bednarskiego jest pozytywna. Autorowi opracowania należą się słowa uznania za końcowy efekt kilkuletniej pracy badawczej, prowadzonej w archiwach i bibliotekach. Opracowanie jest znaczącym osiągnięciem naukowym, bo poszerza naszą wiedzę na temat duszpasterskiego zaangażowania Protektora Polskiej Emigracji. Dyskutowane dotąd problemy jawią się w nowym, pełniejszym świetle. Zestawienia biograficzne, zamieszczone przez autora w przypisach, poszerzą zapewne wiedzę tych, którzy interesują się losami duszpasterzy emigrantów, życiem religijnym Polonii, ogólnie dziejami Kościoła w XX wieku.

Prezentowana praca przekonuje recenzenta o badawczej rzetelności autora, bo widoczna jest ponad wszelką wątpliwość jego troska o wiarygodne informacje oraz umiejętność formułowania właściwych wniosków. Na uwagę zasługuje również wysoce specjalistyczny język publikacji, który jest klarowny i zrozumiały dla czytelnika.

ks. Henryk Olszar

„Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 53,1 (2020), s. 158-161

Damian Bednarski, *Biskup Józef Gawlina jako opiekun Polaków na emigracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Katowice 2019, ss. 566, 2 nlb., ISSN 0208-6336, ISBN 978-83-226-3656-5 (wersja drukowana), ISBN 978-83-226-3657-2 (wersja elektroniczna)

Autor zasygnalizowanej wyżej monografii, ks. dr hab. Damian Bednarski, kapłan archidiecezji katowickiej, był zrazu związany ze środowiskiem naukowym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (dziś: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II), gdzie uzyskał w 2000 r. magisterium (*Ks. Eugeniusz Brzuska (1885–1938) – duszpasterz i działacz społeczno-polityczny*), a później z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego, gdzie ukończył studia specjalistyczne z historii Kościoła, zwieńczone w 2008 r. doktoratem (*Bractwa, stowarzyszenia i ruchy kościelne w diecezji katowickiej w latach 1945–1989*). Obie prace dyplomowe zostały napisane pod kierunkiem wybitnego historyka, ks. prof. dr. hab. Jerzego Myszora (który jednocześnie ukształtował profil badawczy D. Bednarskiego), a wydane drukiem, stanowią ważne osiągnięcie historiografii diecezji katowickiej. Jako duszpasterz i nauczyciel ks. Bednarski pracował w kilku parafiach, by od 2007 r. podjąć pracę dydaktyczną w Zakładzie Teologii Pastoralnej i Historii Kościoła na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego. Tam też prowadzi zajęcia dla studentów dziennych i zaocznych z teologii, historii Kościoła oraz proseminarium. Ponadto jest duszpasterzem akademickim w Centralnym Ośrodku w Katowicach, konsultorem Komisji do Spraw Dziedzictwa Kościoła Katowickiego w ramach II Synodu Archidiecezji